

ЗОВНІШНІ ТА ВНУТРІШНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

EXTERNAL AND INTERNAL FACTORS OF FORMING OF COMPETITIVENESS OF SMALL ENTERPRISES

У статті розглянуто зовнішні та внутрішні чинники, які впливають на конкурентоспроможність підприємств. Проаналізовано основні підходи щодо класифікації чинників формування конкурентоспроможності підприємства, та запропоновано методичні підходи до визначення основних чинників, які притаманні малим підприємствам.

В статье рассмотрены внешние и внутренние факторы, которые влияют на конкурентоспособность предприятий. Проанализированы основные подходы относительно классификации факторов формирования конкурентоспособности предприятия, предложены методические подходы к определению основных факторов, которые присущие малым предприятиям.

The article deals with external and internal factors affecting the competitiveness of enterprises. Basic approaches to classification of factors forming of competitiveness of enterprise are analysed and determination of prime factors for small enterprises in particular is offered.

Ключові слова: конкурентоспроможність, мале підприємство, чинники конкурентоспроможності.

Вступ. Важливою передумовою формування конкурентоспроможності підприємства є визначення сукупності чинників, вплив яких може підвищувати та знижувати її загальний рівень. В тій чи іншій мірі, але на діяльність підприємств впливають всі чинники конкурентоспроможності. Однак чинники конкурентоспроможності мають різний вплив на підприємства різні за розміром. Так для малих підприємств, деякі чинники є більш впливовими, в тій час як для великих підприємств вони мають незначний вплив, і навпаки. Малий бізнес займає особливе місце у ринковій економіці, оскільки як свідчить досвід розвинених країн, забезпечує 60% валового внутрішнього продукту. У зв'язку з цим виникає потреба у здійсненні системного та комплексного підходу до визначення чинників конкурентоспроможності малих підприємств.

Величезна різноманітність наукових підходів вносить певну неоднозначність у визначенні чинників впливу на конкурентоспроможність.

Чинники конкурентоспроможності підприємств та їх змістовне наповнення аналізують у своїх працях такі автори, як М. Мескон, Р. А. Фатхутдінов, І.В. Багров, Н. А. Бахвалова, О.Н. Бабій, Г. А. Іващенко, І. З. Должанський, Т. О. Загорна, С. М. Клименко, А. Л. Денисова, П. Л. Алтухов, П. М. Маслов, Д. М. Черваньов.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження та узагальнення чинників конкурентоспроможності малих підприємств.

Методологія. Теоретико-методологічну основу роботи становлять розробки вітчизняних та зарубіжних вчених з питань формування чинників конкурентоспроможності. У дослідженні використано такі загальнонаукові та спеціальні методи: системний та порівняльний аналіз, метод логічного узагальнення, визначення сутності.

Результати дослідження. Чинники формування конкурентоспроможності є рушійною силою, яка формує і визначає характер конкурентоспроможності [1]. Аналіз таких чинників допомагає виявити сильні й слабкі сторони діяльності як самого підприємства та і його конкурентів, розробити заходи щодо підвищення конкурентоспроможності підприємства.

На сьогодні існує багато підходів до визначення сукупності чинників формування конкурентоспроможності. В економічній літературі найбільш розповсюдженою є вузька класифікація чинників формування конкурентоспроможності підприємств на зовнішні та внутрішні. Це пояснюється тим, що при такому розмежуванні враховуються не лише результати та діяльність підприємства, але й зміни, що пов'язані із зовнішнім середовищем.

М. Мескон до факторів прямого впливу відносить внутрішні чинники, а до опосередкованого – зовнішні чинники. М. Портер до факторів основного впливу відносить: наявність конкуренції в галузі, ринкову владу покупців та постачальників, загрозу появи нових конкурентів, загрозу появи товарів-замінників [4].

Фатхутдінов Р. А. серед зовнішніх чинників, які впливають на конкурентоспроможність підприємства на мезоекономічному рівні виділяє: використання доступних і дешевих ресурсів, прозорість ринку, система підготовки кадрів, рівень інтеграції всередині країни, низькі процентні ставки, якісне правове регулювання, сприяння місцевих органів, гармонізація системи сертифікації.

До внутрішніх чинників на галузевому рівні слід віднести: попит на товар галузі, оптимальний рівень уніфікації і стандартизації продукції, експорт наукомісткої продукції, наявність конкурентоспроможного персоналу в галузі, оптимальний рівень галузевої концентрації, наявність конкурентоспроможних постачальників, оптимізація ефективності

використання ресурсів, наявність радикальних нововведень, великий обсяг конкурентоспроможних підприємств в галузі, сертифікація та ексклюзивність продукції [7].

Ще однією класифікацією чинників формування конкурентоспроможності підприємства є класифікація залежно від сфери його діяльності, в якій вони формуються.

На думку деяких дослідників конкурентоспроможність залежить від ряду чинників залежно від походження, які можна поділити на три групи: техніко-економічні, комерційні та нормативно-правові. Перші включають якість, ціну продажу і затрати на експлуатацію чи в процесі використання. Другі включають кон'юнктуру ринку, сервісне обслуговування, рекламу, імідж фірми. І треті чинники відображають вимоги технічної, екологічної безпеки, а також патентно-правові вимоги.

Так, Л.В. Соколова до чинників, які визначають конкурентоспроможність підприємства, відносить: товар, положення на ринку, збут, просування товарів, виробництво [6]. Дослідник факторів конкурентоспроможності промислових підприємств С.Савчук для їх визначення пропонує враховувати наступні чинники: якість товарів, умови їх продажу і доставки, рівень їх допродажного та післяпродажного сервісу, ефективність реклами, імідж товару, його виробника та інші чинники, що прямо чи опосередковано пов'язані з властивостями товару [5]. Н.Ліфіц при визначенні конкурентоспроможності підприємства виділяє чинники, які впливають на забезпечення необхідної якості і рівня ціни продукції, доповнюючи їх факторами макроекономічними. До першої групи автор відносить чинники виробничі (сировина, конструкція, рецептура, технологія), збутові (умови транспортування, зберігання), сервісні (допомога у виборі товару тощо), а до другої: економічну політику держави, стан нормативно-технічної бази, фінансової системи, зовнішньоекономічну стратегію країни, її науково-технічний потенціал, рівень розвитку інформаційних технологій, вартість ресурсів, географічне, політичне і економічне становище країни, продуктивність праці, витрати виробництва [3].

Інші вчені визначають дію на конкурентоспроможність підприємства **таких чинників** як: якість, ціна, надійність, час та витрати. Однак вченими не визначається вплив даних чинників у парній взаємодії, їх ранжування.

На нашу думку, всі приведені вище класифікації мають право на життя. Але слід враховувати те, що жодна з класифікацій не розглядає вплив чинників в залежності від розміру підприємства, а це є важливо, оскільки чинники конкурентоспроможності мають різний вплив на підприємства різні за розміром.

Систематизація сукупності чинників формування конкурентоспроможності враховуючи розмір підприємства приведена у таблиці 1.

Таблиця 1.

Класифікація чинників формування конкурентоспроможності

Класифікація чинників	Чинники	Основні аспекти
Залежно від місця виникнення	Внутрішні:	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Система та методи управління підприємством; ✓ Рівень технологій та організації процесу виробництва; ✓ Інноваційний характер виробництва; ✓ Система довгострокового планування; ✓ Орієнтація на маркетингову стратегію; ✓ Ступінь задоволення додаткових потреб споживача.
	Зовнішні:	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Законодавча база; ✓ Економічні зв'язки; ✓ Політична ситуація в державі; ✓ Урядові рішення та інституційні механізми; ✓ Соціальні та економічні аспекти розвитку суспільства; ✓ Розміщення виробничих сил, концентрація виробництва, загальний рівень техніки та технологій; ✓ Система управління промисловістю; ✓ Рівень конкуренції; ✓ Наявність фінансових, транспортних, комунікаційних та інших ресурсів.
Залежно від рівня	Мікрорівневі:	<ul style="list-style-type: none"> ➤ ціна і якість продукції, що виготовляється підприємством, ➤ його виробничий, технологічний стан, ➤ професійно-кваліфікаційний рівень персоналу, ➤ маркетингові можливості тощо.
	Мезорівневі:	<ul style="list-style-type: none"> ➤ продуктивність галузі, ➤ наукоємність, ➤ оплата праці в галузі, ➤ капіталоємність, ➤ технічний рівень продукції, ➤ сукупність необхідних знань, ➤ ступінь експортної орієнтації.
	Макрорівневі:	<ul style="list-style-type: none"> ➤ економічні, ➤ міжнародні, ➤ демографічні, ➤ правові, ➤ географічні, ➤ науково-технічні, ➤ технологічні, ➤ політичні та соціокультурні.
Залежно від сфери походження	Науково-технічні	<ul style="list-style-type: none"> • стан та динаміка науково-технічного прогресу; • рівень техніки та технології; • продуктивність та надійність устаткування; • гнучкість виробничих процесів.
	Організаційно-економічні	<ul style="list-style-type: none"> • стадія циклу розвитку економіки; • розвиток інтеграційних процесів у економічному

		просторі; <ul style="list-style-type: none"> • загальногосподарська та галузева кон'юктура; • методи та механізми регулювання господарської діяльності на рівні держави, регіонів та галузей; • ефективність системи управління підприємства; • рівень організації його маркетингової та фінансово-економічної діяльності; • характер організації виробничих процесів та організації праці; • ступінь ефективності створених на підприємстві систем прогнозування, стратегічного та поточного планування.
	Соціальні	<ul style="list-style-type: none"> • стан та динаміка соціальних процесів; • рівень ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства; • рівень, динаміка та специфічні особливості попиту на кожному конкретному ринку.
	Політичні	<ul style="list-style-type: none"> • загальнополітичний клімат та стан розвитку міжнародних відносин; • політика іноземних країн щодо соціально-економічних та політичних перетворень в країні; • військово-політичні конфлікти в окремих регіонах світу.
	Екологічні	<ul style="list-style-type: none"> • взаємозв'язок виробничо-економічної діяльності підприємства зі станом оточуючого середовища; • вимоги екологічного законодавства; • витрати, що виникають у зв'язку з утилізацією відходів виробництва; • витрати на утримання та експлуатацію природоохоронних споруд тощо.

Запропонована класифікація розглядає чинники, які мають більший вплив на малі підприємства.

Конкурентоспроможність малого підприємства - це відносне поняття, яке відображає відмінність процесу розвитку даного малого підприємства від конкурента.

Виходячи з аналізу існуючих підходів та їх класифікації, головними чинниками, які впливають на рівень конкурентоспроможності малих підприємств є такі: чинники макросередовища (економічні, політико-правові, законодавчо-нормативні, науково-технічні, соціально-демографічні, екологічні та випадкові); мезосередовища (інтенсивність конкуренції, стан приватизації, контактні аудиторії, кількість постачальників, ЗМІ, еластичність попиту і пропозиції, наявність постачальників та розвинутої інфраструктури); мікросередовища (виробничі потужності, економіко-географічне положення,

інформаційне забезпечення, ефективність витрат та збуту продукції, наявність техніко-технологічного, ресурсного, виробничого потенціалів тощо).

Висновки.

Чинники формування конкурентоспроможності підприємства трактуються по-різному. Через те, не дивлячись на різні підходи до вивчення факторів, що впливають на конкурентоспроможність, слід конкретизувати їх вплив у залежності від об'єкту та суб'єкту дослідження.

Запропонований в даному дослідженні підхід щодо класифікації чинників конкурентоспроможності, показує поділ чинників конкурентоспроможності за трьома класифікаційними ознаками залежно: від місця виникнення, від рівня, від сфери походження.

Важливим напрямом подальшої наукової роботи має стати розробка механізму оцінки конкурентоспроможності підприємств на основі запропонованої класифікації чинників конкурентоспроможності малих підприємств.

Література:

1. *Бондаренко С.* Про механізм формування конкурентоспроможності продукції промислового підприємства / С. Бондаренко, В. Бокій // Економіка підприємств. – 2001 – № 9 – С. 58–59.
2. *Іващенко Г. А.* Структура організаційно-економічних факторів формування конкурентоспроможності підприємства / Г. А. Іващенко // Економіка: проблеми теорії : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2003. – Вип. 185. Т. I. – С. 30–36.
3. *Лифиц Н. М.* Теория и практика оценки конкурентоспособности товаров и услуг. / Н. М. Лифиц. – М.: Юрайт. – М., 2001. – 224 с.
4. *Отенко І. П.* Управління конкурентними перевагами підприємства: наукове видання/ І. П. Отенко, Є. О. Полтавська.– Харків: ХНЕУ, 2005.–212 с.
5. *Савчук С. И.* Основы теории конкурентоспособности : монография / С. И. Савчук [под науч. ред. акад. НАН Б. В. Буркинського]. – Мариуполь: Рената, 2007. – 520 с.
6. *Соколова Л.В.* Адаптация предприятий к условиям рынка/ Л.В. Соколова - Харьков: ФОРТ, 1996. – 246 с.
7. *Фатхутдинов Р. А.* Конкурентоспособность организации в условиях кризиса: экономика, маркетинг, менеджмент / Фатхутдинов Р. А. – М.: Маркетинг, 2002. – 892 с.